

Бадалов Олег Павлович,
викладач Чернігівського інституту
мистецтв та менеджменту культури,
здобувач НАКККіМ

ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСЬКИХ ХОРІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ АКАДЕМІЧНОГО ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА ЧЕРНІГІВЩИНИ

У статті досліджено вплив творчої діяльності провідних студентських хоро-
вих колективів Чернігівщини на розвиток академічного хорового життя регіону
кінця ХХ століття. Висвітлено особливості роботи зі студентськими хорами визначних
хормейстерів Л. Боднарука, Л. Костенко, Л. Шумської.

Ключові слова: Л. Боднарук, Л. Костенко, Л. Шумська, хормейстер, “Світич”,
студентський хор, репертуар.

The article is devoted to the investigation of the creative activities of student choirs
as the development factor of Chernihiv region’s academic choral life at the end of 20 cen-
tury. The aspects of choirmaster’s work with students choirs by L. Bodnaruk, L. Kostenko
and L. Shumska were considered.

Key words: L. Bodnaruk, L. Kostenko, L. Shumska, choirmaster, “Svitych”, student
choirs, repertoire.

В останнє десятиліття ХХ ст. на тлі бурхливого розвитку хорового життя
України значної активності набула виконавська діяльність студентських хоро-
вих колективів. Вже у другій половині 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. вони стали
повноправними учасниками національного хорового руху, що підтверджує статисти-
стика участі студентських хорів у найпрестижнішому хоровому фестивалі України
«Золотоверхий Київ», де «ніколи не буває... випадкових учасників» [8, 4]. Так,
у період 1997–2003 рр. у хор-фесті взяли участь сім студентських хоро-
вих колективів.

Незважаючи на інтенсивність вивчення студентського хорового руху
(О. Віла-Боцман, С. Казачков, Л. Костенко, В. Палкін, В. Рожок, Л. Шумська та ін.),
дослідження його впливу на розвиток академічного хорового виконавства регіонів
держави залишається осторонь активної уваги дослідників. У цьому контексті
набуває ваги вивчення студентського хорового життя Чернігівщини 90-х рр. ХХ ст.,
зокрема, діяльності хору Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького та
хору «Світич» Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, адже творчість
цих колективів позначилася високими здобутками: обидва хори неодноразово були
відзначені званнями лауреатів національних і міжнародних конкурсів, здійс-
нювали широку гастрольну діяльність країнами колишнього СРСР та Європи. Та-
ким чином, недостатнє дослідження загальної проблематики сучасного хорового
життя Чернігівщини, фрагментарність вивчення студентського хорового руху
регіону обумовлює актуальність обраної теми статті.

Мета публікації полягає у висвітленні особливостей функціонування хору
Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького і хору «Світич» Ніжин-

ського університету ім. М. Гоголя, вивченню впливу їх діяльності на розвиток академічного хорового життя Чернігівщини.

Першим студентським хором Чернігівщини, який на початку 1990-х рр. гідно презентував свою творчість на державному рівні, став хор Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького. У 1989 р. хор здобув звання лауреата Першого Всеукраїнського конкурсу хорових колективів ім. М. Леонтовича. Діяльність студентського хору, що почав діяти з 1961 р., привернула увагу фахівців лише з часу призначення керівником колективу заслуженого діяча мистецтв України Любомира Мирославовича Боднарука (1938–2009). Диригент очолив хор у 1984 р., маючи значний концертно-гастрольний досвід керівника численних аматорських і професійних колективів України. Не дивно, що приступаючи до роботи зі студентським хором, Л. Боднарук надав діяльності хору концертного спрямування. Це виявилось у створенні тематичних програм, перші з яких були присвячені хоровій Шевченкіані. Згодом були сформовані цикли програм з творів А. Веделя, М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича та ін. Значної інтенсифікації діяльність хору набула з 1987 р., адже було «збільшено чисельність набору студентів на відділ хорового диригування» [3, 30]. Завдяки цьому Любомир Боднарук отримав змогу розширити репертуарну палітру колективу, до якої увійшли твори великої форми: «Реквієм» В. А. Моцарта, «Патетична ораторія» і «Пушкінський вінок» Г. Свиридова, кантата-поема «Хустина» Л. Ревуцького, кантата «Carmina Burana» К. Орфа тощо. Загалом, до 1995 р. Л. Боднарук ввів до репертуару хору музичного училища близько 100 творів. Концерти колективу відбувалися у Києві, Каневі, Вільнюсі, Мінську, Калінінграді, Санкт-Петербурзі, Чернігові.

Значний вплив на розвиток виконавської майстерності хору справила проф-орієнтаційна робота, здійснювана Л. Боднаруком серед учнів шкіл естетичного виховання Чернігівщини. У даному контексті варто наголосити, що на рівні середньої ланки музичної освіти фах хорового диригента є чи не найбільш дискусійним, адже його здобуття вимагає від студента наявності співацького голосу, здорового вокального апарату, розкутості спілкування, а головне – психологічної готовності до професії, «налаштованості» на неї. І тут перевага на боці тих студентів, які мають хоровий досвід. Вони, зазвичай, володіють навичками спілкування з колективом, набутою в цьому комунікабельністю, у них є реальні уявлення про фах, про диригентські прийоми управління хором на прикладі роботи керівника колективу. До того ж, чимала практика концертних виступів у складі хору полегшує шлях до професії хорового диригента. Тобто, чим раніше студент музичного училища зустрівся з хоровим мистецтвом у музичній школі (студії, хоровому гуртку тощо), тим більш свідомим і результативним буде його навчання. Розуміючи це, Л. М. Боднарук приділяв пильну увагу розвитку дитячого хорового виконавства Чернігівщини. Як голова обласного методичного об'єднання хормейстерів, очільник обласних відділень хорового товариства ім. М. Леонтовича й Українського фонду культури, Любомир Мирославович ініціював заснування дитячих хорових фестивалів «Сонечко» (1990) і «Свято хору» (1995), сприяв відкриттю хорових класів у школах естетичного виховання Чернігівщини, що суттєво збільшило кількість залучених до хорового виконавства дітей. Таким чином, діяльність Л. Боднарука з розвитку дитячо-юнацького хорового руху регіону сприяла підви-

щенню рівня підготовки абітурієнтів диригентсько-хорового відділу музичного училища ім. Л. Ревуцького, а відтак, зростанню виконавської майстерності студентського хору училища.

Творча діяльність студентського хору музичного училища, по-перше, частково компенсувала відсутність у Чернігові професійного хору з академічною манерою звучання, а по-друге, відповідала меті діяльності хорового класу у системі диригентсько-хорової освіти, визначеної видатним хоровим диригентом сучасності Семеном Казачковим. «Хоровий клас, – писав С. Казачков, – ... організується як професійний хор, від якого може відрізнитися лише якістю голосів. Очолити клас має висококваліфікований диригент, ... здатний згуртувати хор як творчий колектив, налагодити зразкову професійну дисципліну, захопити мистецтвом хорового виконання й навчити цьому мистецтву» [4, 125–126]. Ідеї С. Казачкова були реалізовані у діяльності студентського хору на чолі з Л. Боднаруком. На користь цього твердження свідчать перемоги колективу у конкурсах і фестивалях. Так, у 1993 р. хор вдруге стає лауреатом конкурсу ім. М. Леонтовича, у 1990 – лауреатом Міжнародного фестивалю української духовної музики у Києві, у 1995 р. – лауреатом Всеукраїнського хорового конкурсу ім. Д. Січинського.

Потужна концертно-конкурсна діяльність і висока виконавська майстерність хору музичного училища зумовила заснування у 1996 р. філармонійного камерного хору ім. Д. Бортнянського на чолі з Л. Боднаруком. Артистичний склад колективу було сформовано з випускників диригентсько-хорового відділу Чернігівського музичного училища 1994–1995 рр.

З появою камерного хору ім. Д. Бортнянського Л. Боднарук переніс центр тяжіння своєї мистецької діяльності з училищного на філармонійний колектив, налагодивши тісну співпрацю між обома хорами: студенти, готуючись до державних іспитів, працювали з камерним хором, а кращі з них ставали його артистами.

Лідером студентського хорового руху Чернігівщини з другої половини 90-х рр. став хор «Світич» Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, заснований у 1993 р. Людмилою Василівною Костенко і Людмилою Юріївною Шумською як аматорський хор з академічною манерою звучання. Основний склад колективу утворили студенти і викладачі музично-педагогічного факультету інституту.

У перші роки діяльності хору формувався його репертуар, закладалися основи творчого підходу хормейстерів до вирішення мистецьких задач. Вже у 1995 р. «Світич» заявив про себе перемогою на Міжнародному конкурсі у Могильові (Білорусь), а також презентував студентський хоровий рух Чернігівщини на Європейському молодіжному музичному фестивалі (Будапешт, Угорщина). Загалом, друга половина 90-х рр. для хору «Світич» позначилася невпинним зростанням виконавської майстерності, що підтверджують дипломи міжнародних хорових форумів в Угорщині (1995, 1996), Польщі (1998), Італії (1998), Німеччині (1999), звання лауреата Всеукраїнського конкурсу ім. М. Леонтовича (1997).

Характеризуючи діяльність хору «Світич», Л. Шумська наголошувала на музично-просвітницькому спрямуванні його творчості. Зокрема, диригент зазначала, що серед мистецьких завдань хору – «збереження національної традиції академічного хорового співу, ... участь студентської молоді у програ-

мах інтеграції національного хорового мистецтва в Європейське культурне середовище» тощо [9, 106]. Реалізації окресленої мети сприяли репертуарні пріоритети керівників «Світича», уявлення про які дає перелік творів, записаних колективом у фонд Національної радіокомпанії України. Основу записів складає духовна музика українських композиторів, обробки народних пісень і зразки сучасної української композиторської творчості; західноєвропейська музика представлена епізодично [див.: 7].

Аналізуючи причини стрімкого розвитку виконавської майстерності, а з нею і конкурсних успіхів хору «Світич», можна дійти висновку, що їм сприяв характерний фактор мистецької діяльності Л. Костенко та Л. Шумської – поєднання виконавської творчості з науковою роботою. Так, Людмила Костенко очолює кафедру вокально-хорової майстерності Ніжинського університету, є кандидатом педагогічних наук, автором численних методичних посібників, розвідок з диригентсько-хорових питань тощо. Людмила Шумська має ряд публікацій з проблем організації хорової освіти. Базуючись на новітніх дослідженнях психологів, педагогів і музикознавців, Л. Костенко і Л. Шумська виробили свій стиль керівництва й взаємодії у студентському хорі, здійснили спробу його узагальнення і систематизації [5]. Зокрема, керівники «Світича» визначають принципи поєднання індивідуальних і групових форм роботи, окреслюють шляхи формування у колективі умов для розкриття творчого потенціалу кожного студента-хориста, виокремлюють і характеризують, спираючись на дослідження Л. Уманського і А. Лутошкіна, п'ять основних етапів, долаючи які група студентів перетворюється у колектив, що може розв'язувати не лише навчальні, але й творчі завдання, наголошують на застосуванні у навчально-пошуковій діяльності студентського хору «занять..., створених за змістовно-диференціальною прогресивною системою» [5, 81].

Завдяки поєднанню досягнень хорових шкіл, сприйнятих керівниками «Світича» у Київській (Л. Шумська) і Львівській (Л. Костенко) консерваторіях, практичному хормейстерському досвіду й міцному науково-теоретичному підґрунті вони наприкінці ХХ ст. вивели свій колектив у лідери студентського хорового руху Чернігівщини, а також стали активними учасниками європейського молодіжного хорового руху початку ХХІ ст., що засвідчують перемоги на хорових фестивалях в Австрії (2000), Німеччині (2001, 2007), Польщі (2003), Туреччині (2005), Сербії (2006), Білорусі (2008), Італії (2008, 2010, 2012), Франції (2009), Греції (2011). Досвід особистої конкурсано-фестивальної діяльності Л. Костенко і Л. Шумська застосували при розробці й реалізації ідеї заснування у Ніжині Всеукраїнського конкурсу виконавської майстерності (2002) і «Ніжин–хор–фесту» (2008).

Зазначимо, що на початку 90-х рр. ХХ ст. – у період відновлення незалежності України – склалися сприятливі соціокультурні умови для поживлення студентського хорового руху. Цьому сприяла низка факторів, серед яких можна назвати переосмислення національних вокально-хорових традицій, відродження української духовної хорової спадщини, широкі можливості виступів, виконання ідеологічно незаангажованого репертуару (який розширювався за рахунок повернення у культурний обіг творів сакрального спрямування), зацікавленість слухачів у сприйнятті хорової музики (духовної зокрема),

доступність хорового виконавства для широкого кола учасників, порівняно з іншими видами музикування та ін. Теза В. Рожка про те, що «хоровий спів... є найпопулярнішим жанром масової творчості народу, складовою його менталітету» набула нового сенсу на хвилі національного відродження, особливо серед молоді [6, 43]. Інтенсифікацію діяльності студентських хорів при навчальних закладах можна розглядати як один із кроків до відродження національної культури, самосвідомості тощо. За короткий час діяльність студентських хорових колективів вийшла за межі аматорсько-дозвілдової або навчальної діяльності: вони стали повноправними учасниками мистецького життя держави. На Чернігівщині це явище найбільш повно проявилось у діяльності студентського хору Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького й хору «Світич» Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя.

Аналіз етапів розвитку студентських хорових колективів дозволяє виокремити деякі особливості їх діяльності. Студенти Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького приступали до хорового виконавства, не маючи ґрунтовних навичок хорового співу, не володіючи прийомами, знаннями, мистецькою базою тощо. Керівник училищного хору Л. Боднарук мав, передусім, вирішувати не лише творчі, але й організаційно-навчальні завдання виховання студента-хориста. З метою подолання «ремісничо-технологічної орієнтації» (визначення Ю. Афанасьєва) навчально-виховного процесу Л. Боднаруком було сформовано умови, за яких юнацтво якомога раніше набувало хорового досвіду. Для цього Любомир Мирославович ініціював заснування двох регіональних дитячих хорових фестивалів і відкриття хорових класів у закладах естетичного виховання області. У результаті такої діяльності (з 1990 р.) значно поживалося дитячо-юнацьке хорове життя регіону, зріс виконавський рівень студентського хору музичного училища, що зумовило професіоналізацію академічного хорового руху Чернігівщини шляхом заснування 1996 р. камерного хору ім. Д. Бортнянського. Природно, що камерний хор перебрав на себе функції представника академічного хорового виконавства регіону, які раніше виконував хор музичного училища. Внаслідок цього позиції останнього, як провідного хорового колективу Чернігівщини, послаблюються.

З другої половини 90-х рр. студентський хоровий рух Чернігівщини набув значного розвитку завдяки діяльності хору «Світич». Важливим аспектом швидкого просування колективу була авторська методика роботи зі студентським хором, розроблена Л. Костенко і Л. Шумською – знаними науковцями у галузі музичної педагогіки і диригентсько-хорової освіти. До того ж, завдяки значному розвитку юнацького хорового руху Чернігівщини підвищився рівень підготовки студентів Ніжинського університету до хорової діяльності, що сприяло розв'язанню керівниками «Світича» не лише навчально-організаційних, але й мистецьких задач. Таким чином, діяльність Л. Костенко і Л. Шумської підтверджує тезу Ю. Афанасьєва, що «художньо-педагогічна культура виробляється за допомогою засобів художньо-теоретичної культури, у процесі функціонування художньо-теоретичної діяльності, яка має здійснювати теоретичну розробку як усієї системи мистецької культури, так і окремих її сторін» [1, 129–130].

Друга половина 90-х рр. стала для «Світича» етапом кристалізації основних рис творчості, серед яких провідною можна вважати репрезентативну. Саме

у цей час керівники хору відкривають його мистецтво Україні й презентують традиції студентського хорового життя Чернігівщини в Європі, беручи участь у численних фестивалях та конкурсах. Таким чином, Л. Шумська і Л. Костенко «виконували одне важливе на той час завдання – представлення широкому загалу найкращих культурно-мистецьких здобутків та традицій народу» [2, 126–127]. Завдяки багаторічній участі «Світича» у міжнародних конкурсах і фестивалях, його керівники набули великого організаційного досвіду, що сприяло їм у заснуванні «Ніжин–хор–фесту». Саме реалізація цих завдань визначила унікальність «Світича» у хоровому просторі не лише Чернігівщини, але і всієї України.

Узагальнюючи вищезазначене, спробуємо намітити перспективи подальших досліджень поставленої проблеми. Не викликає сумнівів те, що діяльність провідних студентських хорів Чернігівщини – хору Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького та хору «Світич» Ніжинського університету ім. М. Гоголя – мала вагомий вплив на розвиток академічного хорового виконавства регіону у 90-ті рр. ХХ ст. Успіх обох хорів був досягнутий завдяки визначенню їх керівниками кола проблем мистецького розвитку навчальних хорових колективів і розробки шляхів їх подолання. Подальше вивчення творчої діяльності студентських хорів Чернігівщини може тривати у напрямку узагальнення виконавських традицій провідних колективів регіону, з'ясування особливостей роботи їх керівників, дослідження репертуару і гастрольної діяльності тощо. Це дозволить відтворити повну картину розвитку сучасного хорового виконавства Чернігівщини, сприятиме усвідомленню шляхів поступу хорової культури України.

Література

1. Афанасьев Ю. Л. Социально-культурный потенциал художественной личности / Ю. Л. Афанасьев. – Львов : Свит, 1990. – 160 с.
2. Афанасьев Ю. Характерні особливості та функції фольклорних фестивалів / Ю. Афанасьев, С. Чернецька // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. – К. : Міленіум, 2011. – № 4. – С. 126 – 130.
3. Бадалов О. Любомир Мирославович Боднарук / О. Бадалов. – Чернігів, 2004. – 48 с.
4. Казачков С. О дирижерско-хоровой педагогике / С. Казачков // Музыкальное исполнительство: сб. ст. / Сост. и общая редакция Г. Я. Эдельмана. – М. : Музыка, 1970. – Вып. 6. – С. 120–143.
5. Костенко Л. До проблеми впровадження нових технологій навчання у класі хорового диригування / Л. Костенко, Л. Шумська // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції “Гуманістичні орієнтири мистецької освіти”. – К. : НПУ, 2007. – Вип. 4. – С. 76 – 81.
6. Рожок В. Музыка і сучасність: монографічні дослідження, науково-популярні, критичні та публіцистичні твори / В. Рожок. – К. : “Книга пам’яті України”, 2003. – 220 с.
7. Хор “Світич”. Записи у фонд Національної радіокомпанії України: [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ndu.edu.ua/ua/svitych.php?id=8> (Дата звернення 29. 12. 2012).
8. Чекан Ю. Золотоверхий Київ: за рік до ювілею. У столиці розпочався дев’ятий хоровий фестиваль / Ю. Чекан // Україна молода. – 2005. – 10 червня.
9. Шумська Л. Молодіжний хор “Світич” – осередок музичного просвітництва Ніжинської вищої школи / Л. Шумська // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. – К. : Міленіум, 2010. – № 4. – С. 104 – 108.